

# บทที่ 3

## ภูมิปัญญาด้านการใช้คำ

คำประกอบด้วยเสียงและความหมาย คำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของภาษา และ  
วรรณกรรม คนที่รู้จักคำใช้คำเป็น คือ ใช้คำได้เหมาะสมงดงาม ทั้งเสียงและความหมาย จะใช้  
ภาษาเป็น สร้างสรรค์วรรณกรรมเป็น การรู้จักคำ ใช้คำเป็น จึงเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญต่อการ  
สร้างสรรค์วรรณกรรม

ในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลมีการใช้คำที่เหมาะสมงดงามทั้งทางเสียงและความหมาย  
แสดงถึงภูมิปัญญาด้านการใช้คำอยู่มากมาย การใช้คำในลักษณะดังกล่าวอาจจำแนกได้ดังนี้

### 1. การใช้คำที่มีเสียงสัมผัส

วรรณกรรมหนึ่งตระกูลนิยม ใช้คำที่มีเสียงสัมผัสคล้องจองกัน ทั้งสัมผัสแบบธรรมดา  
สัมผัสแบบกลบท และสัมผัสแบบพิเศษ ซึ่งช่วยให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น การใช้คำใน  
ลักษณะดังกล่าวจำแนกได้ดังนี้

#### 1.1 การใช้สัมผัสแบบธรรมดา

การใช้สัมผัสแบบธรรมดา คือ การใช้คำสัมผัสที่มีเสียงคล้องจองกันแบบธรรมดา มี  
ทั้งสัมผัสสระ และสัมผัสอักษร ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลอาจจำแนกได้ดังนี้

##### 1.1.1 การใช้สัมผัสสระ คือ การใช้สระเสียงเดียวกัน จำแนกได้ 5 ลักษณะ คือ

1. การใช้คำเคียง คือ การใช้สระเสียงเดียวกัน 2 คำ ปรากฏมากในวรรณกรรม  
หนึ่งตระกูล ดังตัวอย่าง

บทเกี่ยวจอกของฉิน อรมุต

หิมะตกปกคลุมพุ่มพะเนิน

“จันทร์กระจ่างกลางฟ้าภาเงิน  
พระจันทร์เดินดาวสว่างกลางภา”  
(ฉิน อรมุต : บทเกี่ยวจอก)

บทเกี่ยวจอกของฉิว ทิพย์วาริ

“จงรักษาศาสนาพระมหากษัตริย์

คือสมบัติบรรพบุรุษสุดหวงแหน”  
(ฉิว ทิพย์วาริ : บทเกี่ยวจอก)

บทเกี่ยวจอกของแปลก มนตรี

“นี่ถึงคู่ที่อยู่อนถนอมแนบ

ไม่ได้นอนอ่อนแอบนอนม”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจอก)

บทบรรยายม้าสีเมฆของกัน ทองหล่อ

“ขนทุกเส้นเห็นสี เหมือนขี้เมฆ  
เขียวเป็นเพชรเกล็ดเป็นนิลล้นเป็นไถน

เป็นม้าเอกองอาจชาติกล้าหาญ  
เนื้อทนทานอยู่ยงคงกระพัน”  
(กัน ทองหล่อ : ขอมคำ)

2. การใช้คำเทียบเคียง คือ การใช้สระเสียงเดียวกันเรียงกัน 3 คำ ปรากฏมากในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล ดังตัวอย่าง

บทเกี่ยวจอกของแปลก มนตรี

“มีดงหน่าป่าใหญ่ใบไม้รัก

เมื่อฝนตกมาติดจึงผัดผ่น”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจอก)

บทเกี่ยวจอกของฉิน อรมุต

“ลมอ่อนอ่อนหย่อนโยน โอนไหวหวีหวี

ละลอกลิ่วเข้าตะลิ่งกลิ้งผลอยผลอย”  
(ฉิน อรมุต : บทเกี่ยวจอก)

3. การใช้คำทบเคียง คือ การใช้สระเรียงกันสระละ 2 คำ ปรากฏมากในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล ดังตัวอย่าง

บทเกี้ยววอของฉันทน์ อรมุต

“สายัณห์ยี่ตมมีคมนฝนสบ

เสียงเขียดกบแข็งแซ่เหมือนแตรสังข์”

(ฉันทน์ อรมุต : บทเกี้ยววอ)

บทเกี้ยววอของแปลก มนตรี

“คนโบราณกาลเก่าชาก่อตั้ง

เรารุ่นหลังสานต่อพอให้สาย”

(แปลก มนตรี : บทเกี้ยววอ)

4. การใช้คำแทรกเคียง คือ การใช้สระเดียวกัน แต่มีสระอื่นแทรก 1 คำ ปรากฏมากในวรรณกรรมหนังสือสูง ดังตัวอย่าง

บทเกี้ยววอของฉันทน์ อรมุต

“เมื่อกลีบบนก้านก็แห้งแมงก็กัด

ถูกลมพัดกิ่งหักนารักหวง

สิ่งเหล่านี้ไม่จริงเรื่องทั้งปวง

ต้องโรยร่วงเกลื่อนกลาดลงดาษดิน”

(ฉันทน์ อรมุต : บทเกี้ยววอ)

บทเกี้ยววอของฉิว ทิพย์วารี

“ไทยเดิมคุณสิ่งหนุ่มกลางชุมเสื่อ

แก่งกาจเหลือค่านเงินเข้าดินฐาน”

(ฉิว ทิพย์วารี : บทเกี้ยววอ)

เรื่อง สิงหาราชใจสิงห์ ของฉิว ทิพย์วารี

“คุณเมฆร้ายคลายเคลื่อนลับเดือนไกล

พระตรงไปไปญาพระธานี”

(ฉิว ทิพย์วารี : สิงหาราชใจสิงห์)

เรื่อง ผู้ชายไม่จริงผู้หญิงไม่แท้ ของกัน ทงหล่อ

“พินิจควาวแววค้ำยแก้วประดับ

ดูระยับเหมือนเขียนวิเชียรฉาย

ส่วนแก้วเก็จเพชรรัตน์จรัสพราย

มีลวดลายหลายอย่างต่างต่างกัน”

(กัน ทงหล่อ : ผู้ชายไม่จริงผู้หญิงไม่แท้)

5. การใช้คำแทรกแอก คือ การใช้สระเดียวกัน 2 คำ แต่มีสระอื่นแทรก 2 คำ ปรากฏมากในวรรณกรรมหนังสือสูง ดังตัวอย่าง

บทกวีของฉันทน์ อรมุต

“ต่างชาติขกบนอบน้อมพระจอมจักร      เคารพรักถือถันสรรเสริญ”  
(ฉันทน์ อรมุต : บทกวีของ)

บทกวีของแปลก มนตรี

“แผ่นดินสยามฝ่ายตรงข้ามมันต้องการ      จะรุกรานรบนานในวันไหน”  
(แปลก มนตรี : บทกวีของ)

เรื่อง คมในฝักรักในฝัน ของกัน ทองหล่อ

“ผลสุดท้ายเจ้าฝากกายกับพ่อแม่      กรรมแท้แท้ทำก็ร้องนองสุชล”  
(กัน ทองหล่อ : คมในฝักรักในฝัน)

1.1.2 การใช้สัมผัสอักษร คือ การใช้อักษรเสียงเดียวกันสัมผัสกัน จำแนกได้ 7 ลักษณะ คือ

1. การใช้คำคู่ คือ การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกัน 2 คำ ปรากฏมากในวรรณกรรมหนังสือสูง ดังตัวอย่าง

บทกวีของฉันทน์ อรมุต

“พระทัยแท้แม่เมื่อเอื้ออารี      ไพรคปรานีไพรฟ้าสนามวงศ์”  
(ฉันทน์ อรมุต : บทกวีของ)

บทกวีของฉันทน์ ทิพย์วารี

“บวลดพันธุ์ไม้ รวยเรียงเคียงไม้ดอก      ผายแผ่อกกิ่งก้านบานไสว”  
(ฉันทน์ ทิพย์วารี : บทกวีของ)

เรื่อง สิงหาราชใจสิงห์ ของฉันทน์ ทิพย์วารี

“ยามอยู่เดียวเปลี่ยวเปล่าคร่ำอ้างว้าง      พบคู่สร้างโคมแดงอย่างแจ่มใส”  
(ฉันทน์ ทิพย์วารี : สิงหาราชใจสิงห์)

2. การใช้คำเทียบคู่ คือ การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันเรียงกัน 3 คำ ปรากฏมากในวรรณกรรมหนังสือสูง ดังตัวอย่าง

บทเกี้ยวของฉิ่น อรมุต

“ชื่นชุ่มฉ่ำน้ำทิพย์ บริบปราวปรอย

หยาดหยดช้อยเย็นยับเข้าจับใจ”

(ฉิ่น อรมุต : บทเกี้ยวขอ)

บทเกี้ยวของแปลก มนตรี

“ป่าคงคิปลิบลับนับเนินนาน

อายุกาลไม้นั้นนับพันปี”

(แปลก มนตรี : บทเกี้ยวขอ)

บทปราวหน้าบทของฉิ่น อรมุต

“โลกกระเดื่องเลื่องลั่นสนั่นเพียง

จะเอนเอียงองค์กลัวทั่วจักรวาล”

(ฉิ่น อรมุต : บทปราวหน้าบท)

เรื่อง จักรนรินทร์ ของกัน ทองหล่อ

“ยกใส่ตักด้วยความรักสุดสวาท

ความหมายมาดชมจิตเสนาหา

เขยขึ้นชมสาสมภิรมยา

เหมือนอย่างราหูจับพระจันทร์กลืน

ว่าทำโคษฐไกรรเกรี้ยวเขยเข่า

ส่วนงามจำปลัดยให้ไม่ขัดจีน

เรื่อง โลกีย์นี้สนุกกันทุกถิ่น

ความเรริงรื่นร่วมชมภิรมยา”

(กัน ทองหล่อ : จักรนรินทร์)

3. การใช้คำเทียบบริด คือ การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกัน เรียงกัน 4 คำ ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลึง ดังตัวอย่าง

บทเกี้ยวของฉิ่น อรมุต

“การเล่นหนังหวังให้เหนือนั้นเหลือหนัก กลัวจะหลักหลวมหล่นลงบนหนาม”

(ฉิ่น อรมุต : บทเกี้ยวขอ)

บทเกี้ยวของแปลก มนตรี

“พอหายหนาวทวนหน้าไม่จ่วงนอน

ไช่หนั่งสอนนอนสั่งยังไม่สาย”

(แปลก มนตรี : บทเกี้ยวขอ)

เรื่อง สิงหาราชใจสิงห์ ของฉิว ทิพย์วารี

“พระทรงกรรมนานางอย่างเพิ่มภิญญ ถมรวยรินเริ่มรินขึ้นพระทัย”  
(ฉิว ทิพย์วารี : สิงหาราชใจสิงห์)

เรื่อง จักรนรินทร์ ของปรกรณ์ ไชยรัตน์

“ถอคคราบผีบังอรได้สมหมาย เป็นสาวสวยสมส่วนชวนใจชาย”  
(ปรกรณ์ ไชยรัตน์ : จักรนรินทร์)

4. การใช้คำเทียบมรด คือ การใช้พจน์ชนะเสียงเดียวกัน เรียงกัน 5 คำ ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล ดังตัวอย่าง

บทเกี่ยวจอบของฉิ้น อรมุต

“สิ้นแสง โสมโลมหล้าลาดับโลก อุษาโยคแยมเยียมโทมยล”  
(ฉิ้น อรมุต : บทเกี่ยวจอบ)

บทเกี่ยวจอบของแปลก มนตรี

“แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองทองเที่ยวไทย เสกสรรค้ใส่สูงส่งสรรเสริมสร้าง”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจอบ)

บทเกี่ยวจอบของฉิว ทิพย์วารี

“ริมสายน้ำสำป้าคำลงแล้ว วิวกแ่ว่วังเวงคังเพลงสวรรค”  
(ฉิว ทิพย์วารี : บทเกี่ยวจอบ)

เรื่อง สิงหาราชใจสิงห์ ของฉิว ทิพย์วารี

“แต่กายแก้วแกลัวกฉ้าเกิดทำเตียง เป็นคู่เคียงวิวาททำบาทใหญ่”  
(ฉิว ทิพย์วารี : สิงหาราชใจสิงห์)

5. การใช้คำทบทวน คือ การใช้พจน์ชนะเสียงเดียวกัน เรียงกัน 2 คู่ ปรากฏมากในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล ดังตัวอย่าง

บทเกี่ยวจอบฉิ้น อรมุต

“ว่าดอกไม้ สวยสดเมื่อหมดกลืน ก็จะสิ้นภุมรามานาโอบนเย”  
(ฉิ้น อรมุต : บทเกี่ยวจอบ)

บทเกี้ยวของแปลก มนตรี

“อาทิตย์วกตกวับลับเหลี่ยมเขา

เอเชียเรามีคิมิตทุกทิศา”

(แปลก มนตรี : บทเกี้ยวจอก)

บทเกี้ยวของฉิว ทิพย์วารี

“ดู พรราวแพรวแวววาวพราวระยับ

ประคองกับเก็งแก้วมุกแผล่มอง”

(ฉิว ทิพย์วารี : บทเกี้ยวจอก)

6. การใช้คำแทรกคู่ คือ การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกัน 2 คำ แต่มีคำอื่นแทรกกลาง 1 คำ ปรากฏมากในวรรณกรรมหนังสือสูง ดังตัวอย่าง

บทเกี้ยวของฉิ่น อรมุต

“จะโน้มน้ำกล่าวคำอารมณ์บาท

มุกโตสดแต่เสียงไม่เกลี้ยงหวาน”

(ฉิ่น อรมุต : บทเกี้ยวจอก)

บทเกี้ยวของแปลก มนตรี

“ขามราตรีมีดาราดาราฉาย

ธรรมชาติห่างแหวนหาหา

ดูบางดวงช่วงแดงแสงสกา

เอาสีดาวแสงเดือนเป็นเพื่อนดา”

(แปลก มนตรี : บทเกี้ยวจอก)

7. การใช้คำแทรกกรอ คือ การใช้พยัญชนะเสียงเดียวกัน 2 คำ แต่มีคำอื่นแทรกกลาง 2 คำ ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือสูง ดังตัวอย่าง

บทเกี้ยวของฉิ่น อรมุต

“กำลังพลหรือจะพันกำลังพล

มัจจุมารไม่เคยเว้นชีวิตใคร”

(ฉิ่น อรมุต : บทเกี้ยวจอก)

บทเกี้ยวของแปลก มนตรี

“สิ่งเสพติดอิทธิพลดำเนินโลก

จะเศร้าโศกไม่สิ้นสุดมวณนุสสา”

(แปลก มนตรี : บทเกี้ยวจอก)

## บทเกี่ยวจอของฉิว ทิพย์วารี

“ต้องนำค้ำฟางพรมระบมใบ

ส่งกลิ่นไอแต่ละซ้ออรชร”

(ฉิว ทิพย์วารี : บทเกี่ยวจอ)

## 1.2 การใช้สัมผัสแบบกลบท

การใช้สัมผัสแบบกลบท คือ การใช้สัมผัสบังคับและสัมผัสเสริมแบบพิเศษ โดยเพิ่มกฎเกณฑ์การสัมผัสให้ซับซ้อนขึ้น จนมีลักษณะเป็นกลบท ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลจำแนกได้ดังนี้

1.2.1 การใช้สัมผัสแบบกลบทกบตันต่อยหอย คือ การใช้สัมผัสที่ “กำหนดให้วรรคหนึ่งมี 9 คำ แบ่งเป็น 3 ช่วง 3 ช่วงแรกต้องมีเสียงพยัญชนะซ้ำกับ 3 คำ ในช่วงที่ 2 โดยซ้ำกันในลักษณะคำต่อคำ”<sup>1</sup> การใช้สัมผัสแบบกลบทกบตันต่อยหอย ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล บางเรื่องดังตัวอย่าง

บทปราชญ์หน้าบทของพ่วง บุขรารัตน์ ใช้สัมผัสแบบกลบทกบตันต่อยหอย ดังนี้

“สิบนิ้วบสนนตรนึ่งดังสติ	จิตดำรงจงคำรี มีหวันไหว
ส่วนพักพิงสิงพูนเพิ่มเจิมดวงใจ	สืบสันดานสานสอบได้หลายร้อยปี
คือพระธรรมคำพระท่านโพธิสัตว์	พจน์อำรุณพูนจรัสรัศมี
รินรสหลังรังเรืองไหลในปฐพี	เลิศโลกาดโลกียกิลีสพาด
ยอชนกยคนนี้มีคุณล้ำ	ทุกชั่วคินทุกเช้าค้ำจ้ำเริญขาน
เป็นเกราะทองป้องกรุงเทียบปราการ	ทำลายมนต์ทำลายมรรมลายลง
ไหว้อาจารย์หวานอาจิมยีนคำสอน	หลายครุเกล้าเหล่าครูกลอนสอนเสริมส่ง
สอนเจ็ดหนังสือขุณิวรูปรประจง	ชี้แบบบทชักบอกบงตรงติดตาม
บัวคมเอกบังคมองค์พงศ์นเรศ	พระปิ่นแก้วพระปกเขตประเทศสยาม
พระทรงสร้างพลางแทรกเสริมสิ่งคิงงาม	ทั่วขอบค้ำทุกเขตคามความร่วมเย็น
นบอารามนามอารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์	ทั่วทุกเทศทั่วทุกทิศพิชิตเจิญ

<sup>1</sup> โกลชัย สาริกบุตร . การวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทย . 2518 . หน้า 29.



พระพิณเนตพระพิณนายคลายสำเค็ญ  
 ไหวผู้รู้ไหวผู้รับลำดับญาติ  
 ความผูกมิตรคิดผูกไมตรีต่อมา  
 อันหนึ่งเราอนุรักษ์ศิลป์ปี่โกษฐ์ได้  
 อย่างลบล้างอย่าเลิกละประชดประชัน  
 ผากชมหนังสือขื่อนาฝ้าอุปสรรค  
 เติมแต่งติดคิดต่อขอวิงวอน

ทั้งนารายณ์ท้าวเรนทร์องค์อินทรา  
 ฉันทมุนีฉันทมุนีมาคปรารถนา  
 วอนคบค้าว่าควรคิดมิตรสัมพันธ์  
 ชั่วเหลนหลานชาญเหลือหลายหมายสร้างสรรค  
 อย่าเทิมเห่ออย่าหักหันตะบันตะบอน  
 มิตรที่ร่วมมิตรที่รักอย่าพลัดถอน  
 ประสพผลประสิทธิพรก่อนจากลา”

(พ่วง บุชรารัตน์ : บทปราชญ์หน้าบท)

1.2.2 การใช้สัมผัสแบบกลบทนาครีพันธ์ คือ การใช้สัมผัสที่ “กำหนดให้เสียงพยัญชนะท้ายวรรค ช้ำกับคำต้นวรรคถัดไป การช้ำมิได้บังคับให้ใช้คำเดียวช้ำกัน แต่เป็นคำที่มีเสียงเพี้ยนกัน”<sup>1</sup> การใช้สัมผัสแบบกลบทนาครีพันธ์ ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุงบางเรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่องคัมภีร์คำ ของฉิน อรมุต พรรณนาบทอัสจรรยก่อนรามสูระจะขวังขวานประหาร  
 ยักษ์มัลลวัน โดยใช้สัมผัสแบบกลบทนาครีพันธ์ ดังนี้

“ในครั้งนั้นบันดาลพิมานยักษ์	พิมานโยกเหมือนจะหักหัวใจยักษ์หงุดหงิด
หงุดหงิดหันครั้งมานั่งคั่งคั่นคิด	คิดคั่นคั่งนั่งพิณจเทพอาวุธ
เทพอาวุธร้อนจิตคิดรำคาญ	คิดรำคั่นอยู่นานใครเล่นขวานค้ำมหลด
ขวานค้ำมหลดมเกินขนเคเอาชายชูด	เอาชายอัดอัดชูดทอกให้จับ
พอทอกชีกนี้ถึงนางเมขลา	นางเมฆทลล่อตาแกดังมาหยับ
แกดังมาหยอกหลอกเล่นเห็นวัับวัับ	เห็นแวบแวบแลบลับมาล่อรัก”

(ฉิน อรมุต : คัมภีร์คำ)

เรื่อง อาถรรพณ์สวาท ของฉิน อรมุต ตอนพระนางประภากรรำพึงถึงพระเจ้าศักดิ์  
 สุริยา ใช้สัมผัสแบบกลบทนาครีพันธ์ ดังนี้

<sup>1</sup> ไกษย สาริกบุตร . การวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทย . 2518 . หน้า 48.

“ฝ่ายองค์นางพระยาเวลาศึก  
เกิดหลงรักนักหน่วงในทรวงใจ  
อารมณ์แรกแปลกเปลี่ยนประหลาดจิต  
ให้ผิดเหลือเชื่อโยนนำใจรัก

กำหนดนึกใจองค์เฝ้าหลงไหล  
ในทรวงเจ้าเฝ้าอาลัยอารมณ์รัก  
ประหลาดใจโฉนคิดให้ผิดหลัก  
นำใจเราเฝ้าสมัครสมานชาย”

(ฉันทน์ อรมุต : ภาวกรรมสวาท)

1.2.3 การใช้สัมผัสแบบกลบทนารายณ์ทรงเครื่อง คือ การใช้สัมผัสที่ “กำหนดให้วรรคหนึ่งมี 8 คำ จังหวะละ 2 คำ มี 4 จังหวะ 2 จังหวะแรกใช้พยัญชนะเสียงซ้ำกัน 2 ตัว 2 จังหวะหลังก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน”<sup>1</sup> การใช้สัมผัสแบบกลบทนารายณ์ทรงเครื่อง ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือบางเรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่องกามเทพดวง ของฉันทน์ อรมุต พรรณนาความระทมทุกข์ของเจ้าหญิงดวงสุตา ที่ถูกพระบิดาสวามีให้เป็นผี ต้องติดตามให้พบพระโอรสจึงจะพ้นคำสาป โดยใช้สัมผัสแบบกลบทนารายณ์ทรงเครื่อง ดังนี้

“เกณฑ์นำกรรมหนักจอมยักษ์ใจร้าย  
เคยรักกลับละสละเสียแล้ว  
หายรักหักร้างเป็นก้างป้างกรรม  
ผีเดินผู้เดียวหนามเกี่ยวเหนี่ยวกาย  
จวนคำจำคิดคว่นติดคงดาล  
คำลงคงแรมพวงแหมเพียงเขา  
ทุกข์ซ้ำเที่ยวชนเหลือทนหลงทาง

โกรธลูกกลับร้ายสาปกายสร้างกรรม  
แรกก่อนลูกแก้วสุชาแสนขำ  
พูดไซ้พ่อทำเกณฑ์นำกรรมนาน  
 मुख่อมองชายใจหายจำหาญ  
เจอพวกโจพาลตายแน่แต่นาง  
โอ้รักออกรากลับเหงาไกลห่าง  
มายากมาอย่างคงกลางแดนไกล”

(ฉันทน์ อรมุต : กามเทพดวง)

1.2.4 การใช้สัมผัสแบบกลบทนธูรสวาทิ คือ การใช้สัมผัสที่ “กำหนดให้วรรคที่ 1 มีสระเดียวกัน 2 คู่ วรรคที่ 2 มีสระเดียวกัน 1 คู่ วรรคที่ 3 มีสระเดียวกัน 2 คู่ วรรคที่ 4 มีสระ

<sup>1</sup> โกชัย สาริกบุตร . การวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทย . 2518 . หน้า 32 .

เดียวกัน<sup>1</sup> การใช้สัมผัสแบบกลบทมธุรสวาที ปรากฏมากในวรรณกรรมหนังสือสูง ดังตัวอย่าง

เรื่องอาถรรพณ์สวาท ของฉันทน์ อรมุต ตอน บรรยายการเดินทางติดตามพระราชบิดา ของเจ้าชายมเหศักดิ์ และ เจ้าชายจักรพันธ์ ใช้สัมผัสแบบกลบทมธุรสวาที ดังนี้

“ฝ่ายสององค์ทรงยศโอรสราช	กับข้าทาสเดินทางกลางไพรสร
พยายามตามติดพระบิดร	ต้องแรมรอนจากญาตินิราศไกล
ไม่ได้ข่าวคราวซัดมาพัดเขต	อรัญเวศเวียนวงให้สงสัย
มาพลาตทิศผิดทางหรืออย่างไร	ไม่เจนแจ้งแจ้งใจครรรโลงร”

(ฉันทน์ อรมุต : อาถรรพณ์สวาท)

ในเรื่อง ก่อนตะวันจะลับฟ้า ของฉันทน์ อรมุต ตอนสุธี ชายหนุ่มยากจนรำพึงว่าตนยากจน แม้บุรุษจะมีใจเมตตา ตนก็ต้องเจียมตน ใช้สัมผัสแบบกลบทมธุรสวาที ดังนี้

“ช่างกระไรใจนางอย่างพระแก้ว	เลอเลิศแล้วล้ำนุษย์สุดจะหา
คิดถึงตัวเหมือนกระต่ายไรราคา	วาสนาไกลดับกับพระจันทร์
ไม่สมรักสักกรายกระต่ายเหย	บุญไม่เคยขึ้นไม่ถึงซึ่งสวรรค์
เพียงรับเอาเงากระต่ายไว้ในจันทร์	เพียงแค่นั้นเป็นบุญอุปอุ้นใจ
เราคนจนทนเจียมเสี้ยมหวน	ไม่สมควรหลงผิดคิดเหลวไหล
น้ำค้างพรมบ่มพฤษ์ดึกไรไร	จะกล่าวย้อนตอนใหม่ในนิยาย

(ฉันทน์ อรมุต : ก่อนตะวันจะลับฟ้า)

1.2.5 การใช้สัมผัสแบบกลบทวิหัพพันหลัก คือ การใช้สัมผัสที่ “กำหนดให้คำท้ายวรรคต้นจะต้องซ้ำกับคำต้นวรรคถัดไปโดยตลอด”<sup>2</sup> การใช้สัมผัสแบบกลบทวิหัพพันหลักปรากฏในวรรณกรรมหนังสือสูงบางเรื่อง ดังตัวอย่าง

<sup>1</sup> โกชัย สาริกบุตร . การวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทย . 2518 . หน้า 20.

<sup>2</sup> แหล่งเดิม . หน้า 46.

เรื่อง อารรพณ์สวาท ของฉันทน์ อรมุต คนเจ้าชายมหะศักดิ์กับกุมารีกาพระธิดา จำเป็นต้องเดินทางจากเมืองทองของนางคนธรรพ์มาระตี ใช้สัมพัศแบบกลบทห้วพันหลัก ดังนี้

“แล้วเมืองทองหายวับไปกับตา	กุมารีการ้องไห้ดูทุกข์หมอง
หมองอารมณฺ์ตรมณีแล้วตรีครอง	ตรองตรีเห็นว่าต้องกันคารนาน
นานเหลือนิกเหลือคนค่านวนนับ	นับวันไกลมิได้กลับเมืองทองสถาน
สถานที่เมืองทองลูกต้องการ	การเดินทางยังนานไม่แน่นอน
นอนกลางคืนกินกลางป่าเวลากิน	กินบนดินอาหารคงพงไพรสร
ถึงใจรักหักจิตพาบิคร	ออกเร่รอนสองคนผจญภัย”

(ฉันทน์ อรมุต : อารรพณ์สวาท)

1.2.6 การใช้สัมพัศแบบกลบทสะบัดสะบั้ง คือ การใช้สัมพัศที่ “กำหนดให้ 4 คำท้ายวรรคเล่นเสียงสะบัดสะบั้งสลับกัน ทำให้เกิดจังหวะกระทบกระทั่งขึ้นท้ายวรรคทุกวรรค ลักษณะเสียงที่เรียงกัน คือ เบาหนัก เบาหนัก”<sup>1</sup> การใช้สัมพัศแบบกลบทสะบัดสะบั้งปรากฏมากในวรรณกรรมหนังสือ โดยเฉพาะในบทเหวา (บทพระอินทร์) ดังตัวอย่าง

เรื่อง ม่านมลทิน ของฉันทน์ อรมุต ตอนพรรณนาบทเหวาร้อนอาสน์ ใช้กลบทสะบัดสะบั้ง ดังนี้

“ในครั้งนั้นเวรขันธ์ให้หวั่นให้หวาด	สะเทือนอาสน์เทวฤทธิ์ท้าวโกสิดโกสีย์
นำใจเจ้าจอมทิพย์ไม่ดิบไม่ดิ	โฉนที่ร้อนรนสทนต์สกาย
ทั้งเหงื่อไหลหลังทรงนั่งทรงนิก	ความรู้สึทึบทับกระสับกระส่าย
ดูดาวเดือนเลื่อนลักกระจัดกระจาย	ช่างพลัดพรายดูที่มันผิดที่ผิดทาง
ทิพย์อาสน์เคยอ่อนกลับร้อนกลับเร่า	จิตใจเจ้าพืมานทองกลับหมองกลับหมาง
หมอกเมฆมัวมีดมากเป็นหลากเป็นลาง	ทุกทุกอย่างเครื่องทิพย์สิ้นดิบสิ้นดิ
นภศูลแสงแก้วเคยแววเคยวับ	อัจกลับที่เคยแจ้งหมดแสงหมดคสิ
ทุกสิ่งอย่างวางตามิตพิพิคพิ	คงจะมีเรื่องประหลาดที่สาาคาศาคัญ”

(ฉันทน์ อรมุต : ม่านมลทิน)

<sup>1</sup> โกชัย สาริกบุตร . การวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทย . 2518 . หน้า 48.

## 1.8 การใช้สัมผัสแบบพิเศษ

การใช้สัมผัสแบบพิเศษ คือ การใช้สัมผัสพิเศษที่ผู้แต่งวรรณกรรมหนึ่งตะลุงบางคน คิดขึ้นโดยปรับปรุง หรือเพิ่มเติมจากสัมผัสแบบเดิม จึงมีลักษณะพิเศษออกไป การใช้สัมผัสพิเศษที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุงจำแนกได้ดังนี้

1.8.1 การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทนาครวิพันธ์ คือ การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทนาครวิพันธ์ ซึ่งเดิมกำหนดให้เสียงพยัญชนะท้ายวรรค ซ้ำกับคำต้นวรรคของวรรคถัดไป การซ้ำนี้ได้บังคับให้ใช้คำเดียวซ้ำกันแต่เป็นคำที่มีเสียงเพี้ยนกัน มาเป็นกำหนดให้เสียงพยัญชนะท้ายวรรค เฉพาะวรรคหลังซ้ำกับคำต้นของวรรคถัดไป การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทนาครวิพันธ์ ปรากฏในบทปราชญ์หน้าบทบางบท ดังตัวอย่าง

บทปราชญ์หน้าบทของ ฉันทน์ อรมุต

“ปฐมยามตามฤกษ์มงคลการ	อธิษฐานน้อมประนมบังคมคุณ
บังคมคิดวันทาปรมาจารย์	ผู้ประทานศิลป์ไม่สิ้นสูญ
ไม่สิ้นสายได้สืบศักดิ์ตระกูล	อยู่เทิดทูนเกียรติก้องกำจายจร
กำจายแจ่มแสงศรีกวีศิลป์	ได้สมจินตนาดังกระเคื่องฉ่อน
กระเคื่องเด่นดุจดาวสุนทรกลอน	รู้ตัดตอนแตกต่อแต่พอควร”

(ฉันทน์ อรมุต : บทปราชญ์หน้าบท)

1.8.2 การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทวิวัฒน์หลัก คือ การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทวิวัฒน์หลัก ซึ่งเดิมกำหนดให้คำท้ายวรรคต้นจะต้องซ้ำกับคำต้นวรรคถัดไป มาเป็นกำหนดให้คำท้ายวรรคหลังทุกวรรคต้องซ้ำกับคำต้นวรรคถัดไป การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทวิวัฒน์หลัก ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุงของฉันทน์ อรมุตบางเรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่อง สามพี่น้องฝ่าแผ่นดิน ตอนพระนางหงส์ทอง ปลอมกายเป็นผู้ชาย เพื่อติดตามหาพระทินวงศ์ ใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทวิวัฒน์หลัก ดังนี้

“นางปลอมองค์ลงเป็นเช่นบุรุษ	เหน็บอาวุธกระชับมั่นไม่หวั่นไหว
จากวังวงศ์ทรงม้าอาชาไนย	คู่พระทัยชอยเท้าก้าวทะยาน
ทะยานเหยียบพสุธาม้าเคยศึก	กำลังศึกคนองกร้าวใจหัวหาญ
หาญหัวหันพันรุ่มังกรจรทะยาน	เขวามาลัยควมม้าเข้าป่าวัน

วันเวียนวนค้นหาพระสามี  
 สันนิษฐานว่าถูกนัยไปไกลครั้น

ไม่พบที่ถิ่นวงศ์ทรงโสภณ  
 ชักม้าวันเวียนหลงอยู่ พงไพร”  
 (ฉันทน์ อรมุต : สามพี่น้องผ่านแผ่นดิน)

1.3.8 การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทสุรางค์ระบำ คือ การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทสุรางค์ระบำ ซึ่งเดิมกำหนดให้วรรคหนึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วง โดยมีเสียงพยัญชนะซ้ำกันวรรคละ 2 เสียง สลับกันไป มาเป็นกำหนดให้วรรคหนึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วง โดยมีเสียงพยัญชนะซ้ำกันวรรคละ 2 เสียง สลับกันไปเพียง 2 ช่วง การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทสุรางค์ระบำปรากฏในวรรณกรรมหนังสือของฉันทน์ อรมุต หลายเรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่อง คัมภีร์คำ ตอนนางยักษ์มัดคีวันคร่ำครวญ เมื่อนางถูกพระโกมลทอดทิ้งไป ขณะที่นางกำลังมีครรภ์ ใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทสุรางค์ระบำ ดังนี้

“ยิ่งมอหามายมิได้เห็น	ลูกจะเป็นกำพร้าน้ำตาไหล
นางตามผ้าตัวหอมด้วยศรัทธา	พระหนีไปลับหายสุดสายตา
พี่โกมลกลมากปากว่ารัก	แล้วกลับหักใจจากชะวากผา
ไม่สมรักศักดิ์เราผ่านาร	พระหนีหน้าทอดทิ้งไม่จริงใจ”

(ฉันทน์ อรมุต : คัมภีร์คำ)

เรื่อง สามมงกุฏ ของฉันทน์ อรมุต ตอนพระเทพสุริยาจำต้องจากนางผกากรองหญิงคนรัก ไปอภิเษกสมรสกับพระนางเกษรา ตามความประสงค์ของพระราชาบิดา พระเทพสุริยคร่ำครวญรำพัน ใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทสุรางค์ระบำ ดังนี้

“วันจากน้องจ้องนัยเนตรสาว	น้ำเนตรพราวไหลพรั่งลงทั้งสอง
พี่รักเจ้าราวใจอาลัยปอง	ที่จากน้องเพราะเกรงจิตพระบิดา
ไปรักอื่นวันออกแต่ น้องหมกหมองไหม้	เหมือนพี่ไหลพลิกพลิวปลายชีวหา
พี่จวงในใจนั้นคำสัญญา	เป็นสัจจาจกมันจนวันตาย
น้องคงรู้คู่แรกที่เริ่มรัก	สุดจะหักห้ามสวาทให้ขาดหาย
เมื่อแผนคิดคิดคาดกลับคลาดคลาย	พี่ไม่วายวันนึกเฝ้าตรึกตรอง”

(ฉันทน์ อรมุต : สามมงกุฏ)

1.3.4 การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทอักษรบริพันธ์ คือ การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทอักษรบริพันธ์ ซึ่งเดิมกำหนดให้เสียงพยัญชนะท้าย 3 เสียงต้องนำไปใช้เป็นเสียงขึ้นต้นของวรรคต่อไป มาเป็นกำหนดให้เสียงพยัญชนะท้ายวรรค 3 เสียง เฉพาะวรรคหลังต้องนำไปใช้เป็นเสียงต้นของวรรคต่อไป การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทอักษรบริพันธ์ ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือของ ฉันทน์ อรุณุต บางเรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่อง สามพี่น้องฝาแฝด ตอนพระทิววงศ์ซึ่งอยู่กับพระนางหงส์ทอง ชายคนใหม่ ทรงรำพึงถึงพระนางสุทัตตราภรณ์ พระชายองค์แรก ใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลบทอักษรบริพันธ์ ดังนี้

“ฝ่ายพระเจ้าทิววงศ์ดำรงราชย์	แสนสวาทศรีสวัสดิ์ศักดิ์ศรียี่สาว
เกษมสุขปลุกปล้ำลิ้มเรื่องราว	พระนางเจ้าพระน้องจากกำจัดจร
กำจายจัดที่มาพลัดปลัดสวาท	กระษัตริย์ชาติกระสันขมสมสมร
แสนสมักรักจริงไม่ทิ้งจร	แนบอกนอนนาฏอนงค์เจ้าทรงครรรภ์”

(ฉันทน์ อรุณุต : สามพี่น้องฝาแฝด)

1.3.5 การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลอนทอย คือ การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลอนทอยเฉพาะวรรคแรก ซึ่งเดิมบทหนึ่งมี 2 บาท ๆ หนึ่งมี 2 วรรค ๆ แรกมี 6 คำ วรรคหลังมี 8 คำ มาเป็นวรรคละ 8 คำ ส่วนสัมผัสและลักษณะบังคับอื่นยังคงเดิม คือ ให้คำท้ายของวรรคแรกสัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 และคำท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำท้ายของวรรคที่ 3 และกำหนดให้ 2 คำสุดท้ายของบาทต้องซ้ำกับ 2 คำหน้า ซึ่งอยู่ติดกัน การใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลอนทอย ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือของ ฉันทน์ อรุณุต หลายเรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่อง แรงอธิษฐาน ตอนเพียงจันทร์ ถูกบิดาบังคับให้แต่งงาน จึงตัดสินใจฆ่าตัวตาย นางรำพัน ใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลอนทอย ดังนี้

“ว่าแห้วเอกาหลบหน้าหลีกหนี	พี่น้องไม่มีจะพึ่งไหน ๆ
จากที่จันทร์มาแล้วบากหน้าพึ่งใคร	เวรอันใดมันตามมา ๆ
เคียดแค้นคนเดียวเปล่าเปลี่ยวว่าแห้ว	เหมือนว่าขาดเรไรในเวหา ๆ
ขาดฉีกปีกร้ายถูกพระพายพัดพา	วาสนาน้องไม่มี ๆ

จะฟังบิดาก็ตั้งหน้าขู่เข็ญ	เสียดแรงพ่อเป็นเศรษฐี ๆ
กงจักรว่าบัวคนชั่วว่าดี	ขู่เข็ญเขียนตีเอาลูกตัว ๆ
ลูกต้องหนีหนายไปตายคาบหน้า	บิดาบังคับให้รับผ้า ๆ
ไม่นำใจเบาโง่เขลามืดมัว	คบหาคนชั่วจึงร้อนใจ ๆ
ลูกอยู่ไม่ไหวตั้งใจหนีหนาย	ต้องมาไว้ที่อาศัย ๆ
ผลเวรผลกรรมที่น้องทำชาติโค	ตายวันไหนได้สิ้นเวร ๆ
เพื่อนฝูงมีมั่งก็เราหวังไม่ได้	เคราะห์ห้ามยามร้ายไม่มีใครเห็น ๆ
ชะตาคร้ายจะขอตายตามเวร	เมื่อหมคเกณฑ์ก็ยอมตาย ๆ
ไอ้อนิจจาเราเกิดมาตกอับ	คงอาภัพดับหาย ๆ
ชีวิตของเราควรวังเขาเสียให้ตาย	นางพากายรีบมาผาฝากนาง”

(ฉันทน์ อรมุด : แรงอธิษฐาน)

เรื่อง สุพรรณนิการ์ ตอนพระนางสุพรรณนิการ์คร่ำครวญ ขณะเดินทางตามหาเจ้าชายแสงแก้ว ใช้สัมผัสที่ปรับปรุงจากกลอนทอย ที่เหมาะสม ดังนี้

“พอดึกคืนดวงดาวก็พราวพร่าง	หยาดน้ำค้างเยือกเย็นทุกเส้นสาย
เจ้าหญิงสุพรรณนิการ์รีบพากาย	หนีหนายเดินทางจากปรางมณี
ไถ่กั้วานขานขันสนั่นก้อง	ดูแสงทองแจ่มจักร์ศรี
สุพรรณนิการ์กล้าหาญกาลครั้งนี้	จากบุรีปัญจราตามหาชาย

(กลอนทอย)

เดินเดี่ยวเปลี่ยวกายออกตามชายแสงแก้ว	จากน้องแล้วไปอยู่ไหน ๆ
ถึงจะชั่วจะดีก็น้องนี้ข้องใจ	แต่ผู้ใหญ่ไม่ เมตตา ๆ
ใครทราบเรื่องราวช่วยบอกข่าวน้องด้วย	ขอให้ช่วยกันตามหา ๆ
คุณความดีก็เหลือที่ล้นมา	พระบิดาไม่ เห็นใจ ๆ
สับปลับกลีบกลอดลวงหลอกพี่ได้	จับไปไว้เสียที่ไหน ๆ
ยกลูกให้ฝรั่งพ่อหวังสิ่งใด	ลูกนี้นำใจไม่อินดี ๆ
แสงแก้ววอควายน้องจะตายตามด้วย	เป็นเพื่อนม้วยไปเมืองผี ๆ
ตามที่ไม่พบน้องไม่หลบธานี	ในชาตินี้ น้องยอมตาย ๆ”

(ฉันทน์ อรมุด : สุพรรณนิการ์)



## 2. การใช้คำซ้ำคำซ้อน

คำซ้ำ คือ คำคำเดียวกันซ้ำกัน คำซ้อน คือ คำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป มาอยู่ซ้อนกัน แต่ละคำมีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน คำซ้ำและคำซ้อนจะช่วยให้วรรณกรรมนั้นเด่นชัดในแง่การเล่นคำ และการย้ำเน้นสิ่งที่กล่าวนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในวรรณกรรมหนึ่งจะดูนิยมใช้คำซ้ำคำซ้อนที่ก่อให้เกิดความไพเราะทางเสียงและการซ้ำย้ำเน้นความหมายหรือสิ่งที่กล่าวนั้นอยู่มาก จำแนกได้ดังนี้

### 2.1 การใช้คำซ้ำ

การใช้คำซ้ำ คือ การใช้คำคำเดียวกันซ้ำกัน ปรากฏมากในวรรณกรรมหนึ่งจะดูเด่นชัด ตัวอย่าง เช่น

บทกวีของ กั้น ทองหล่อ

“คิดถึงเบาะเขยนอนหมอนเคยหนุน  
ที่เคยอุ่นเคยหอมให้ดมตรอม  
คิดถึงคู่ที่ เคยเคียงร่วมเรียงผูก  
เคยพันผูกอิงแอบแนบดม”  
(กั้น ทองหล่อ : บทกวีขวโจ)

บทกวีของ ฉิ้น อรมุต

“เรียนแล้วรู้รู้แล้วเป็นเห็นทุกทาง  
รู้สรรค์สร้างสรรพศาสตร์ชาติเจริญ”  
(ฉิ้น อรมุต : บทกวีขวโจ)

“รู้อะไรก็ไม่สู้รู้วิชา

รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดคุณ”  
(ฉิ้น อรมุต : บทกวีขวโจ)

“รู้เหตุผลค้นคิดรู้ผิดถูก

เพื่อฝังปลูกอุปนิสัยใจสว่าง”  
(ฉิ้น อรมุต : บทกวีขวโจ)

“ใครเล่าเรียนรับรองว่าต้องรู้

ใครหมั่นดูรับรองว่าต้องเห็น  
จงบำเพ็ญศีลธรรมพระสัมมา”  
(ฉิ้น อรมุต : บทกวีขวโจ)

ใครหมั่นทำรับรองว่าต้องเป็น

“โบราณว่าแท้เป็นพระชนะเป็นมาร พาดต่อพาดหากันต้องบรรลัย”  
(ฉันทน์ อรมุต : บทเกี่ยวจ้อ)

“สุขสิ่งอื่นหมิ่นแสนในแดนสุข ไม่สนุกเหมือนแรกได้สายสมร”  
(ฉันทน์ อรมุต : บทเกี่ยวจ้อ)

“คำโบราณท่านว่าจะฝากของ เรามองแลดูผู้รักษา  
ฝากข้าวสารไว้กับไก่ให้พันก่า ฝากธิดาไว้กับชายให้พันคน  
ฝากไม้พินไว้กับไฟใส่ไว้มาก เอาเนื้อฝากเสื่อไว้คงไว้ผล  
เอาปลาบึงฝากแมวให้แคด้วคน เอาอุบลไปฝากหงส์คงเสียการ”  
(ฉันทน์ อรมุต : บทเกี่ยวจ้อ)

บทเกี่ยวจ้อของ ฉิว ทิพย์วาริ  
“ถ้าเป็นหญิงพริ้งเพริศประเสริฐกาย ถ้าเป็นชายพริ้งเพริศประเสริฐคน”  
(ฉิว ทิพย์วาริ : บทเกี่ยวจ้อ)

บทเกี่ยวจ้อของ พ่วง บุขรรัตน์  
“กรากกรำแคะกรากกรำฝนทวนเวทนา แต่เวลาจับจ่ายเราไม่คิด”  
(พ่วง บุขรรัตน์ : บทเกี่ยวจ้อ)

บทเกี่ยวจ้อของ แปลก มนตรี หลายบทใช้คำซ้ำที่เน้นความ เช่น  
“คินหมดสวนควนหมดป่านาหมดข้าว กลับคละเคล้ามลพิษคิดเถิดหนา”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจ้อ)

“คำโบราณท่านว่าไว้แบบค้าย คบคนร้ายร้ายจะพาไปหาแล้ว  
คบบัณฑิตคิดคบพบเหตุผล ไม่พาดนให้หลงไปลงเหว  
เมื่อคบพาดพาดพาไปหาแล้ว ไม่พินเปลวเพลิงกล้ำมหากัษ”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจ้อ)

“หลงอะไรในมนุษย์ที่สุดหลง  
ถ้าหลงเมียลืมนั่นแน่ใจ  
หลงสมบัติพิสดานมีการปลื้ม  
แย่งสมบัติที่ห้องร้องต้องวุ่นวาย  
หลงลัทธิต่างชาติศาสนา  
หลงศึดยาตาหันสิ่งบันทอน

หลงรูปทรงสาวสวยด้วยสงสัย  
มักห่างไกลแม่พ่อก่อเกิดกาย  
มักหลงลืมนั่งต้องแหว่งหน้า  
ถ้าหลงกายลืมนั่นแน่นอน  
ลืมหุทธาวัจฉนังคำสั่งสอน  
ลืมนั่งวางทุกอย่างทางที่ดี”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจ้อ)

“สื่อนสวยด้วยแหวพร่าวแพรวพราย  
รอะไรในโลกนี้ที่ปรากฏ  
เสียงอื่นใดที่โคงคังทั้งคินคอน  
แสงอะไรใสสว่างกลางทวีป

สวยยังไม่เท่าลือข้อมจิ๋ว  
ไม่เหมือนรสของพระธรรมคำพระสอน  
ไม่ถาวรเหมือนเสียงธรรมล้ำโลกา  
ไม่เทียบประทีปปัญญารธรรมล้ำโลกหล้า”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจ้อ)

บทเกี่ยวจ้อของประทีน บัวทอง

“อย่าอวดคิเรามาใช้ช่องค้อวตาร  
อย่าอ้างว่าเราไม่กลัวใครทั้งหมด  
อย่าเรียนลูกเรียนลักอย่าออกคัญญ  
อย่าอวดคิชีข้างที่มันจับมันบ้า  
อย่าเสี่ยงถูกรเข้ที่คนองร้าย  
อย่าลากคองพิบติดตามหลัง  
อย่าเอาไม้สั้นรันคูดมูตระคน

อย่าวิจารณ์เรื่องตัวคนให้คนดู  
อย่ากำหนดว่าเราเคยเลยพ่อหนู  
อย่าหมิ่นครูเพื่อประมาทว่าเราชาติชาย  
อย่าอวดคล้ายยิงปืนที่ปากสลาย  
อย่ามั่งง่ายขี้ปากมันจะลำบากคน  
อย่าโอหังต่อนายเห็นว่าไม่ได้ผล  
จะต้องทนเสียเปล่าไม่เข้ายา”

(ประทีน บัวทอง : บทเกี่ยวจ้อ)

นอกจากจะปรากฏในบทเกี่ยวจ้อแล้ว คำซ้ำยังปรากฏค้ำคั้นในวรรณกรรมหนังสือดัง  
ดังตัวอย่าง เช่น

เรื่อง สามมงกุฏ ของฉิน อรมุต บางตอนใช้คำซ้ำดังนี้

“จะเหลียวจะแลเห็นแต่ป่าไม้	น้ำเนตรไหลรายไหลซ้ายไหลขวา
ประกาศเจ้าคงบนองค์ เจ้าป่า	ช่วยรักษาลูกไว้อย่าให้มอดม้วย”
	(ฉิน อรมุต : สามมงกุฏ)

เรื่อง งามสิงห์ ของฉิว ทิพย์วารี ใช้คำซ้ำตอนนางอุ้มพี่คร่ำครวญถึงสามีได้คดียังดังนี้

“ไธ่สิ้นเสียงก็สิ้นตัวทูนหัวน้อง	สิ้นแสงทองนำทางคู่สร้างสม
สิ้นความหวังพังสลายเป็นสายลม	ดังเรือล่มกลางมหาชลาลัย”
	(ฉิว ทิพย์วารี : งามสิงห์)

เรื่อง อาถรรพ์สวาท ของฉิน อรมุต ตอนศักดิ์สุริยาร่าฟังถึง พิมพกา ใช้คำซ้ำได้ดี  
ยิ่งเช่นกัน ดังนี้

“ถึงอย่างไรใจหมายว่าไม่ตัด	เป็นความสังข์จางาที่ปราศรัย
แม้ตัดรักศรีสวัสดิ์เหมือนตัดใจ	ตัดเยื่อใยเสียก็น่าจะปราณี
เราตั้งต้นขึ้นด้วยรักสมัครหมาย	มาตัดปลายเสียก็น้องจะหมองศรี
เป็นความสังข์เค็ดขาดในชาตินี้	ไม่หลีกหนีตัดสวาทให้ขาดปลาย”
	(ฉิน อรมุต : อาถรรพ์สวาท)

เรื่อง พระยุพราชของปวงชน ของพ่วง บุขรรค์นั ใช้คำซ้ำตอนตั้งเมืองดังนี้

“ไทยแก้ตุลการค้ำมาหลายปี	เพราะไทยมีทรัพยากรป้อนโรงงาน
ไทยมีทรัพย์ในดินสินในน้ำ	คนไทยทำคนไทยใช้หมายสมาน
ไทยเป็นชาติเก่าแก่แต่โบราณ	เจริญด้านวัฒนธรรมล้ำโลกา”
	(พ่วง บุขรรค์นั : พระยุพราชของปวงชน)

## 2.2 การใช้คำซ้อน

การใช้คำซ้อน คือ การใช้คำที่มีความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกันซ้อนกัน ที่ปรากฏ  
ในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล เช่น

บทเกี้ยวของ ฉิ้น อรมุต หลายบทใช้คำซ้อน เช่น

- “มีความรู้ช่วยเชิดชูให้รู้จัก  
งานจะผลิตเกิดผลพ้นกีดขวาง”  
(ฉิ้น อรมุต : บทเกี้ยวจอ)
- “คิดเรื่องร้างห่างเหินสนั่นนวล  
พี่เคยชวนชมพระจันทร์คืนวันเพ็ญ”  
(ฉิ้น อรมุต : บทเกี้ยวจอ)
- “พี่เร่ร่อนจรจัดมาพลัดพราย  
เหมือนนกไร้รวงรังข้างกระไร”  
(ฉิ้น อรมุต : บทเกี้ยวจอ)
- “ศึกก่าคัดสังัดเจียบเทียบสงบ  
สว่างจบแจ่มแจ้งด้วยแสงไสม”  
(ฉิ้น อรมุต : บทเกี้ยวจอ)
- “ไม่มีวันแท้เที่ยงเหมือนเสียงทนาย  
รักสลายเหมือนเมฆแจกเช่นกัน”  
(ฉิ้น อรมุต : บทเกี้ยวจอ)
- “ต้องจรจัดพลัดพรากมาจากเหย้า  
พลสมหนาวพัศรวนใจหวนหัน”  
(ฉิ้น อรมุต : บทเกี้ยวจอ)
- “เป็นมรดกตกคิดคิดคักแปลง  
แล้วเติมแต่งค่อตั้งให้อยั่งยืน”  
(ฉิ้น อรมุต : บทเกี้ยวจอ)
- บทเกี้ยวของ แปลก มนตรี หลายบทใช้คำซ้อน เช่น
- “มีทุ่งนาป่าเขาสำเนาธาร  
ด้วยแดนคาลดินอุดมสมบูรณ์ดี”  
(แปลก มนตรี : บทเกี้ยวจอ)
- “ป่าอุดมสมบูรณ์ทุนทิพัฒน์  
มนุษย์สัตว์ พึงพาได้อาศัย”  
(แปลก มนตรี : บทเกี้ยวจอ)
- “ป่าคงคิบลิบดับนับเนินนาน  
อายุกาลไม้นั้นนับพันปี”  
(แปลก มนตรี : บทเกี้ยวจอ)

“เราชาวพุทธถ้าไม่ยึดเอาไตรรัตน์ เหมือนเพชรพลัดตกคมแล้วจมหาย”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยววอ)

“ให้อายุยืนหยั่งจักรพรรดิ ให้ถาวรมั่นคงจงเจริญ”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยววอ)

“แมลงงูห่มุ่พวกภมรมามาก ไม่เคลื่อนคดาคคถึงเกล้าเป็นเจ้าของ”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยววอ)

“คาราดายกกลาดเคลื่อนล้อมเคื่อนคาง โขติซัดช่วงแจ่มแจ่มแสงเคื่อนดาว”  
(แปลก มนตรี : บทเกี่ยววอ)

บทเกี่ยววอ ของพ่วง บุขรารัตน์ บางบทใช้คำซ้อน เช่น

“วัตถุโลกเจริญเกินกำหนด โจนลคตำด้อยด้อยศักดิ์ศรี”  
(พ่วง บุขรารัตน์ : บทเกี่ยววอ)

“ไทยรอดได้เพราะผู้นำธรรมประเทือง คอยฮักเยื้องถ่ายเทพุบาย”  
(พ่วง บุขรารัตน์ : บทเกี่ยววอ)

“จงตอบแทนคุณมารคาค่าน้ำนม ท่านชื่นชมเอิบอาบปลาปลื้มใจ”  
(พ่วง บุขรารัตน์ : บทเกี่ยววอ)

“ให้เสื่อผ้าอาหารหูกยาพลอย บนยอดคอยก่อกำหนดเกิดตำธาร”  
(พ่วง บุขรารัตน์ : บทเกี่ยววอ)

นอกจากจะปรากฏในบทเกี่ยววอแล้ว คำซ้อนยังปรากฏในบทหนึ่งตะลุงทุกเรื่อง เช่น

เรื่อง มัจจุราชสายน้ำผึ้ง ของฉิ้น อรมุต บางตอนใช้คำซ้อน ดังนี้

“นางเจ้าเสร้างสร้อยความน้อยใจผิว โง่เขลามามัวทำตัวเหลวไหล  
สสารประภาน้ำตาตกใน เสร้างสร้อยน้อยใจเพราะผู้ใหญ่รวนเร

เมืงหลวงควงคั๊บไม้ขอกลับมาหา      คินนี้หนีหน้าเล็กร้างห่างผัว  
 ลำบากยากง่ายยอมตายแต่ตัว      คีร้ายไม่กั๊วนางเล็กผัวจริงจริง”  
 (ฉิ่น อรมุด : มัจจุราชสายน้ำผึ้ง)

เรื่อง สายเลือดขั๊ตคิตยา ของฉิ่น อรมุด บางตอนใช้คำซ้อนในลักษณะเดียวกัน ดังนี้

“ลงจากเคหาหน้าค้าย้อยไหล      เสร้าสร้อยน้อยใจทูนหัวผัววิญ  
 บุญน้อยค้อยท่นาวกรรมตามทัน      บรรจบครบวันตัวน้องค้องตาย  
 แรกคราวรักใคร่ ชายให้สัญญา      พลิกพลิววิหาหลบหน้าหนีหน่าย  
 ชายเสียสัญญาน้องขอลาตาย      ซินอยู่หนุอวยชายไม่เมตตา”  
 (ฉิ่น อรมุด : สายเลือดขั๊ตคิตยา)

เรื่อง พระยุพราชของปวงชน ของฟ่วง บุษรารัตน์ บางตอนใช้คำซ้อน ดังนี้

“บวรเลขขุนวังถวายบังคม      พระบรมเป็นเกล้าเจ้าเขตชันท์  
 นำข้อราชกิจคิดค้องกัน      ไปกรองถันศึกฆาราชโยบาย  
 จักรพันธ์จันทรายังประทับ      วางโครงการปรุงปรับขยับขยาย  
 เพื่อประมาตูกสูกสภายาย      ตั้งนิยายกาญจนาพระนคร”  
 (ฟ่วง บุษรารัตน์ : พระยุพราชของปวงชน)

### 3. การใช้คำพวน

คำพวน คือ คำที่สามารถพวนเสียงกลับได้ เช่น ตาหันพวนเป็นคั๊ตหา นิคชมเป็น นมชิด เมืงเอาเป็นเมืงเอาเอ็ย ฯลฯ คำพวนมีทั้งมีความหมายและไม่มีความหมาย และมีทั้งที่มีความหมายสุภาพ เช่น คำเนิน-เดินนำ ร้องไห้-ไร้ห้อง มานี้-มีนา ฯลฯ ความหมาย 2 แ่ง 2 มุม เช่น สีทอง-สองที ลำคลอง-ลองคสา ขับตอง-ของลับ ฯลฯ ความหมายไม่สุภาพ คือ เป็นไปในเรื่องเพศ เช่น ผักนึ่ง ตากแดด เห็นหมี ฯลฯ

ในวรรณกรรมหนังตะลุงมีการใช้คำพวนทั้งคำพวนที่ไม่มีมีความหมายและคำพวนที่มีความหมาย จำแนกได้ดังนี้

### 3.1 การใช้คำพวนที่ไม่มีความหมาย

การใช้คำพวนที่ไม่มีความหมาย คือ ใช้คำพวนที่พวนแล้วไม่มีความหมาย แต่ได้เสียงสัมผัสทำให้การใช้ภาษานั้นมีชั้นเชิงขึ้น ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือบางเรื่อง ดังตัวอย่าง

เรื่อง **บุกแดนมหัทศวรรย์** ของ **พ่อวงศ์ บุษรารัตน์** บรรยายลักษณะของ **ฉานีทองเส็ง** นักบวชทุกิล โดยการใช้คำพวนที่ไม่มีความหมาย ดังนี้

“ชโยคีฉานีทองเส็ง  
ใครว่าฉานีฉานีชีเมมา

หัวโทองเทงนักเลงจีเหล่า  
เมาเอี้ยเมียเอเมียเขาอุขอบ”

(พ่อวงศ์ บุษรารัตน์ : บุกแดนมหัทศวรรย์)

บทเกี่ยวจอกของ **แปลก มนตรี** บางบทบางตอนใช้คำพวนที่ไม่มีความหมาย ดังนี้

“อย่าพักเรียนเพียรรักจะหนักอก  
ต้องทำไปไทยป่าจำเจจน  
น้องค้าขายนายค้าของต้องรู้จัก  
นางนักร้องน้องนักรำนำผลงาน

เหมือนวิหคเวียนวันละพันหน  
ถ้าวางทนวนทางต้องว่างงาน  
แรกสนิทผ่านถันต้องผินฐาน  
ตามอาจารย์อ่านจาเริ่มประพันธ์”

(แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจอก)

“หน้าเขียนเนียนขำนำมาว่า  
จงประสพสุขตามคำควรเจริญ

ขอบูชาบาฐูร์สรรเสริญ  
ยกนิยายขึ้นให้เพลินชนเชิญชม”

(แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจอก)

### 3.2 การใช้คำพวนที่มีความหมาย

การใช้คำพวนที่มีความหมาย คือ ใช้คำพวนที่พวนแล้วมีความหมายทั้งความหมายที่สุภาพและความหมายที่เป็นเรื่องเพศ และยังได้เสียงสัมผัสซึ่งทำให้การใช้ภาษานั้นมีชั้นเชิงแบบขลุ่ยยิ่งขึ้น ที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือบางเรื่อง จำแนกได้ดังนี้

3.2.1 การใช้คำพวนที่มีความหมายสุภาพ ปรากฏในวรรณกรรมหนังสือบางบท ดังตัวอย่าง



บทเกี่ยวจอ ของฉันทน์ อรุมต บางบทใช้คำพวนที่มีความหมายสุภาพ ดังนี้

“นำเสียดายกายแก่ลงเสียดก่อน ที่รักหมายรายหนักถูกหักหลัง มีชายโคใครจ่อมมาครองใจ จะกล่าวสิ้นกลิ่นสาวเมื่อคราวรัก สาวที่หมายนายร้อยไม่ น้อยราย ที่ร้ายหักรักหายเป็นรายแปลก ที่สัจธรรมสันต์คเป็นสังจา ถูกหักร้างห่างรักมักเข้าช่อง ใบสองร้อยใบจ่ายก็บายใจ ไอลมโกรกโลกกลมแล้วลมสังัด เหมือนรักหญิงกาสิเป็นกีฬา	ไม่แน่อนใจนางก็งานใน หาไม้หวังใจหมายจะได้ไหม ทอดอาลัยหายรักต้องหักราย ช่างหอมนักรายหนูไม่รู้หมาย ที่เราหมายหารักก็หักรา เพราะรักแรกตาหันเป็นตัดหา คือสุราในจอไม่นอกใจ คืนที่สองใจหมายก็จ่ายไหม รุ่งวันใหม่สายัณห์เป็นสัญญา ประเดี้ยวพัดป่าหันเป็นปัญหา ไม่ที่หาไหนจ่ายก็หนายใจ (ฉันทน์ อรุมต : บทเกี่ยวจอ)
---	---

บทเกี่ยวจอ ของแปลก มนตรี บางบทใช้คำพวนที่มีความหมายสุภาพดังนี้

“จะใช้หัวจงขัดไว้ให้หวให้หัน ช่วยแบ่งปันจ่ายสไบให้ใจสบาย” (แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจอ)	
“พอหายหนาวหนาวหนาวไม่ง่วงนอน แกลิ่งดูมหนาวสาวหนุ่มชุ่มฉวีวัน ทั้งแม่ค้ำมาแต่แลรัก โศก ถ้านายหนึ่งนั่งหน้าขไรศรีรักษา	ไซ่หนึ่งนอนนอนสั่งคิกว่านั่งหนาวสั้น ตัวตัดหาตาหันหากสัญญา ลมยังโกรกโลกยังกลมหมมหา ถูกว่าส่งวงศายังอาลัย” (แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจอ)

“ความรู้เดิมเริ่มดูแรกครูสอน เหมือนปีกขาในป่าสักสำนักบุญ	ทางอักษรอ่อนศักดิ์หลักเวียนหมุน อาศัยทุนผลทานต้องผ่านทน” (แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจอ)
---	--

“คำนายสอนอย่านอนสายไว้ใสนุ  
 พบนิทานนานที่มีกถกัน  
 อย่าอุคู้คัฒหะตาหัน  
 ถึงคำคัฒธรรเอาคำสำนวนควร”  
 (แปลก มนตรี : บทเกี่ยวจอก)

นอกจากจะปรากฏในบทเกี่ยวจอกแล้ว การใช้คำพวนที่มีความหมายสุภาพยังปรากฏในวรรณกรรมหนังสือหลายเรื่อง เช่น

เรื่อง พยกลิงห์ปกาศิต ของฉิว ทิพย์วาริ ตอนยักษ์พรายทวีป เกี่ยวนางประทุมทอง ใช้คำพวนที่มีความหมายสุภาพ สมบูรณ์ทั้งเสียงและความหมาย ดังนี้

“พระปรางคังปรางทองที่ค่องพวง  
 เป็นน้ำนวลชวนชื่นรื่นวิญญา  
 ได้กรนางกานนอนเพียงท่อนแขน  
 เนื้อใสใสในเสื่อนั้นเหลือคิง  
 เปล่งคังดวงจันทร์เพ็งเปล่งเวหา  
 พระหัตถาสวยสมอย่างกลมกลึง  
 สุขใดแม่นหรือจะเปรียบมาเทียบถึง  
 คงได้คิงเสื่อออกชมดอกควง”  
 (ฉิว ทิพย์วาริ : พยกลิงห์ปกาศิต)

เรื่อง คัมภีร์คำ ของฉิน อรมุต ตอนพระโกมล ครุ่นสำนึกถึงนางสร้อยแก้ว ธิดาของยักษ์ ซึ่งคนหลงรักนางคงรักตอบ บิดาของนางแม้จะร้ายแต่เพราะรักลูกคงจะไม่ขัดขวางลูก ใช้คำพวนที่มีความหมายสุภาพและไพเราะงดงามด้วยเสียงและความหมาย ดังนี้

“คงสมหวังคังสาวที่คาคหมย  
 ใฝ่ผ่านตอนฝ่อนตามความค้องกา  
 ถึงยามรักยักษ์ร้ายคงไม่หาญ  
 พระจอมมารเข้าเมืองไม่เคืองคา”  
 (ฉิน อรมุต : คัมภีร์คำ)

3.2.2 การใช้คำพวนที่มีความหมายเป็นเรื่องเพศ ปรากฏมากในวรรณกรรมหนังสือดังตัวอย่าง

เรื่อง จำเลยรัก ของฉิน อรมุต โทงตัวตลกชมหมวดกำแหง ซึ่งปฏิบัติราชการอย่างเข้มแข็ง โดยใช้คำที่พวนแล้วมีความหมายเป็นเรื่องเพศได้อย่างแยบยล ดังนี้

“หมวดกำแหงแสงคืนีเข้าเกณฑ์  
ทำหน้าที่เค็ดขาดไม้พลาคพลัง  
หมวดเข้าเวรวันไหนตั้งใจได้  
ครั้นไปสอบปากคำเขาว่าอีทำดี  
ทั้งผู้หมวดก็ออกตรวจเป็นประจำ  
กินกลางบอนนอนหลับไม่กลับเรือน

เป็นร้อยเวรออยู่ตามคำสั่ง  
จนชื่อดังในตำแหน่งหมวดแห่งดี  
ว่าคุณนายหนูห่าเล่นคำหมี  
เงินเดือนนี้ปรากฏมันแพ้มคทั้งเดือน  
แม่หนูห่าค้างนอนอยู่บ่อนเดือน  
นอนให้เพื่ออุบคสำเขาว่าอีทำดี”  
(ฉันทน์ อรมุต : จำเลยรัก)

เรื่อง **อาถรรพณ์สาวก** ของฉันทน์ อรมุต ตอนนางพรายตะเคียนเข้าสิงร่างนางวิรัชนี้ คู่รักของพระจักรพันธ์ เพื่อจะได้มีโอกาสร่วมรักกับพระจักรพันธ์ มีการใช้คำพวนที่มีความหมายเป็นเรื่องเพศ ได้อย่างแยบยล เช่นกันว่า

“ฝ่ายนางสัมภเวสีผีตะเคียน  
เข้าสิงร่างนางงามตติคามชาย  
คัมหาผีนี้ไม่ย่อยิ่งสร้อยเสร่า  
จักรพันธ์ขวัญใจยังไกลตา  
เราเป็นนางวิรัชนี้ใครจะมีความสงสัย  
หรือว่าเคราะห์เพราะบุญเราไม่คุ้มเคย  
ฝ่ายจักรพันธ์นั้นเดินอยู่ข้างห้วย  
นางเข้ามาอกคิ้วแต่ตัวเย็น

ยังเที่ยวเวียนวนหาอรุราหมาย  
อารมณ์ใคร่เคร่งครัดอัคอุรา  
เมื่อไรเล่าจะพบที่นางพิหา  
เที่ยวตามหามิได้สมอารมณ์เลย  
หากวันไหนพบชายคงจะได้ผีเพย  
นางลวงเลยเข้ารัฐสาธน์เห็น  
พอดวงช่วยเข้าพอดีนางผีเห็น  
พระจักรพันธ์นั้นเล่นลุ่มลูกคลูกหลาน”  
(ฉันทน์ อรมุต : อาถรรพณ์สาวก)

เรื่อง **มหาราชกำสรวล** ของฉันทน์ อรมุต บรรยายความรู้สึกและการกระทำของชีมาลัย ที่มีต่อแจ่มทวีปลูกศิษย์ โดยใช้คำพวนที่มีความหมายเป็นเรื่องเพศที่แยบยลเช่นกัน ว่า

“ฝ่ายแม่ชีมาลัยอยู่ไม่ติด  
แม่ชีเหาะแม่ชีเหินชีไม่เดินคงวัน

เป็นหวังศิษย์เต็มทีแม่ ชีหัน  
แม่ชีหันชีหาลูกศิษย์ชี”  
(ฉันทน์ อรมุต : มหาราชกำสรวล)

#### 4. การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เลียนเสียงสัตว์ น้ำไหล ฝนตก ฟังร้อง ฯลฯ ทำให้เกิดความรู้สึกและเกิดอารมณ์ร่วมได้มาก ในการแต่งวรรณกรรมจึงนิยมใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ

ในวรรณกรรมหนึ่งตะลุง มีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติที่ช่วยกระตุ้นความรู้สึกและก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตะลุงหลายเรื่อง เช่น

เรื่อง เพลงพินาต ของฉิน อรมุต ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเลียนเสียงม้าควบได้อย่างดี ดังนี้

“พระพินังสององค์ทรงกันฐฎ ลอกจากวัดขององค์พระฤาษี  
 ทักขิณาอารามตามวิธี มิ่งพาชีชอยเท้าก้าวทะยาน  
 เสียงขวิบขวิบกรับกลกเหงือกกกับ สีเท่ารีบกับดินค้ำวคูหัวหาญ  
 ข้ามคงโคดโขดหินถิ่นกันดาร แล้วยกเรื่องแทรกแยกนิทานกล่าวมารทมพิพ”  
 (ฉิน อรมุต : เพลงพยาบาท)

เรื่อง แสงวาริน ของฉิน อรมุต ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเลียนเสียงเคี้ยว และดูดอาหารของยักษ์นั้นทโกษฐ์ได้เหมาะสมดังนี้

“ฉวยได้ตีนสัตว์พัดกับโคนพุด เลือดน้ำตาจูดลากสุดฉีกษา  
 ใส่โอษฐ์ยับกรูบปากคุดบหนวยตา ผ้าร้ายใส่ทาดับปอดทอดกลืน”  
 (ฉิน อรมุต : แสงวาริน)

เรื่อง หลงชาติ ของแปลก มนตรี ตอนเจ้าหลงพาพระธิดาหยาดฟ้ากลับเมืองเชียงถาน ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เลียนเสียงม้าย้าน่า ดังนี้

“เดี่ยวทางลัดตัดทางตรงลงท้องทุ่ง เขม้นมุงหมายทิศไม่ผิดผัน  
 เห่งหนุ่ยพยายามตามให้ทัน ม้าหินนั้นฝีเท้าก้าวระวัง  
 ลงลุยเลนเงินจัดประหยัดอย่าง ด้วยกล้วนางตกกล่นจากบนหลัง  
 บ้างลงน้ำจ้ำข้องปุมป้องคัง ท่วมกระทั่งถึงข้อเท้าค่อยก้าวไป”  
 (แปลก มนตรี : หลงชาติ)

เรื่อง ฆาตกรรมของฉิว ทิพย์วาริ ตอนฆาตกรรมฆ่า ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เลียนเสียงนกเขาขันได้เหมาะสม ดังนี้

“กลางกด้วยเดือนเก๋เดือนกระดินกถันตระหลบ	ปางคาบปวงค่างคงสอดส่งเสียง
เสียงสัตว์ร้องส่งสอดแฉะแง้เมียง	นกเขาเคียงขันคูอยู่บนคอน
ส่งสำเนียงเสียงสำนวนขันชวนคู่	ถูกขุกขู่ ขานขันแล้วผันผันคน”
	(ฉิว ทิพย์วาริ : ฆาตกรรม)

เรื่อง เกลือจิมเกลือ ของฉิว ทิพย์วาริ ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติที่ให้ภาพพจน์อยู่หลายตอน เช่น

ตอนบรรยายสภาพน้ำที่รำลึกกันว่าเป็นลำมหาสมบัติมฤคยู ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติคือเสียงน้ำตก ดังนี้

“ให้แปลกจิตจิตใจในคำบอก	จริงหรือหลอกอยากดูให้รู้เห็น
ว่าสมบัติอัศจรรย์เรื่องอันเป็น	มันซ่อนเร้นลึกถึบมานับนาน
อันสำเนียงเสียงพิณศิลป์ประหลาด	จะพิฆาตชิงวังสิ้นสังขาร
ประหลาดหลากอยากดูให้รู้การ	รีบไปขานเชิงถ้ำที่รำเวียง
แผ่นผาผากหลากผาราทหลาก	หลังไหลจากโขดหินหุบหินเหิง
กระแสน้ำไหลถ้ำชะง่าเชิง	ลงสู่เพิงศิลาพรังสะพราย”
	(ฉิว ทิพย์วาริ : เกลือจิมเกลือ)

ตอนบรรยายจากวัวป่า 2 ตัว ชนกัน ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติที่ให้ภาพพจน์ทางเสียง ดังนี้

“ถึกต่อถึกฮึกโหมเข้าโรมรัน	เขาขัดกันปิดปิดสับคบิด
โดยกำลังตั้งชันอย่างขันแข็ง	ไถ่แดงแดงคังกราวไถ่ขาววิด”
	(ฉิว ทิพย์วาริ : เกลือจิมเกลือ)

ตอนบรรยายบรรยากาศยามเช้า ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ คือ เสียงแมลงตอมดอกไม้ ดังนี้

“อรุณฤกษ์เบิกแบ่งส่องแสงสาด นุปผาชาติชุกคอกออกสลดอน  
เสียงหึ่งหึ่งหึ่งภูหมุกมร ชาบเกสร โกลสุมประทุมมาลัย”  
(ฉิว ทิพย์วารี : เกลือจิมเกลือ)

เรื่อง อานิสงส์ศีล 5 ของประทีน บัวทอง ใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เลียนเสียงยักษ์  
เดินป่า ตอนเจ้าชายศรีสุวรรณกับพระพี่เลี้ยงเดินทางกลับบ้านเมือง ก่อนจะพบยักษ์นั้นทกาล  
ดังนี้

“เสียงผัวะผะโผงผางมากกลางป่าลึก พระยีนึกคาง้องมองแลหา  
คงเป็นสัตว์ตัวใหญ่เช่นไอยรา หรือว่าเป็นยักษ์มาบุกป่าดง”  
(ประทีน บัวทอง : อานิสงส์ศีล 5)

บทสมห้อง (บทลัศจรรย์) บางบทนิยมใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น บทสมห้องของ  
ฉิน อรมุตในเรื่อง คัชนีนาง บรรยายบทสมห้องระหว่างเท่งกับหญิงคนใช้ โดยใช้คำเลียน  
เสียงธรรมชาติที่เหมาะสมมาก ดังนี้

“บังเกิดอัศจรรย์สิ้นสะเทือน หลังคาเรือนแทบจะทรุดเหมือนจะหลุดจะหลาย  
ทั้งไม้คองไม้รอดเหมือนจะวอดจะวาย ชุ่มอายอลเวงจะเครงโครม  
เสียงครึกครึกครั้นครั้นสนั่นสนัด ไซ้เท่งอัศจรรย์หนักเข้าหักโหม  
เปรียงเปรียงเสียงดังจะพังโครม ทั้งเสียง โคมตกแตกจะแยกจะยับ  
ทั้งเตียง โต๊ะ โซฟาฆ่าที่นั่น เพียงจะพังลงทะเลสาบระส่ำระสับ  
รวมทั้งเสื่อทั้งหมดอนลงซ้อนซับ นาฬิกาถล่มกระทบเพ็งดังเกรงดังกรก  
ถูกคุ่มเวหั้นเหินเขมเดินเขมคั้น เข้าประชันกระทบปะเสียงตีห้าตีหก  
พวกยุ้งรินบินพล่านสะท้านสะทก เสียงกรกรกรกรอดครอดฟังออกออกอืดอืด  
กรงนกเขาเสาคั้งน้ำจ้งน้ำจาย สะท้านสายลมส่งก็ขาดผงขาดผืด  
ทั้งสายมุ้งสายม่านขาดพ่นขาดพืด ดังรีดรีดรีบรีบเสียงครีบริบครีบริบ”  
(ฉิน อรมุต : คัชนีนาง)

## 5 การใช้คำที่มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ

คำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวรรณกรรม วรรณกรรมใดจะเด่นมีคุณค่าหรือไม่เพียงใดขึ้นอยู่กับคำทั้งสิ้น

การรู้จักเข้าใจคำและการเลือกใช้คำที่มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรม

ในวรรณกรรมหนึ่งตระกูล นอกจากจะเลือกใช้คำสัมผัส คำพวน คำซ้ำคำซ้อน คำเลียนเสียงธรรมชาติแล้ว ยังมีการเลือกใช้คำที่มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ ที่ช่วยสื่อสารหรือถ่ายทอดเรื่องราวอารมณ์ความรู้สึกนั้น ได้ดีเป็นพิเศษ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลเป็นจำนวนมาก เช่น

เรื่อง พระสวรรค์ ของฉิน อรมุต ใช้คำที่มีความเด่นเป็นพิเศษอยู่หลายคน เช่น

ตอน พระนางสร้อยสุดา ถูกพระรามเสขามีจับออกจากวังเพราะกำลังหลงภรรยาน้อย พระนางตรัสสอนพระธิดาบุษบันว่า

“ถึงที่โกรธก็หนักที่รักก็หน่าย	เมื่อยามไร้อำนาจาจาสนา
ยามตกอับลับชื่อไม่ถือสา	เห็นแต่หน้าเนื้อเย็นก็เป็นบุญ
แม้ใครเค็ดดวงใจไปไกลแม่	คงมีแต่ทุกข์เท่าภูเขาขุน
อย่าตั้งคือถือศีลเรามีบุญ	แม่นพคุณเนื้อเก่าจงเข้าใจ”
	(ฉิน อรมุต . พระสวรรค์)

จะเห็นได้ว่าทุกคำผ่านการเลือกสรรแล้วว่า เหมาะสมมีความหมายเด่นเป็นพิเศษ โดยเฉพาะการใช้ “เนื้อเย็น” “ดวงใจ” และ “แม่นพคุณเนื้อเก่า” แทนลูกหญิง คำดังกล่าวทุกคำให้ความรู้สึกซึ่ง และมีความหมายเด่นเป็นพิเศษ

“เนื้อเย็น” บ่งบอกถึงรสสัมผัส ความรัก ความสุขอย่างลึกซึ้ง “ดวงใจ” เป็นคำอุปมาแทนลูก ซึ่งเป็นของรักของมีค่าสูงสุดของแม่ “แม่นพคุณเนื้อเก่า” บ่งบอกว่าเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์งดงามมีค่าอย่างยิ่ง

ข้อความตอนต่อมาพรรณนาความรู้สึก ของพระนางสร้อยสุดา โดยใช้คำที่มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ เช่นเดียวกัน ดังนี้

“จะอยู่ไปไยเล่าเมื่อท้าวโกธร  
 เขาก็จัดคิดคู่เล่าเราก็ใจ  
 ถ้าผิดจริงผิดทั้งไม่น้อยจิต  
 เพราะพระองค์หลงกลของคนพาล  
 แม่ไม่ตายหมายว่าลูกแม่พารอค  
 จึงงูงองค์นงนุชบุษบัน

เฝ้าลงโทษโทษาไม่ปราศรัย  
 จะอยู่ไปแม่อีกเห็นไม่เป็นการ  
 เมื่อไม่ผิดผิดรักมาหักหาญ  
 มาตัดรานสายสวาทก็ขาดกัน  
 ไม่ทิ้งทอดเสนหาให้อาสัญ  
 จากสายัณห์สิ้นยศหมคอาลัย”  
 (ฉันทน์ อรมุต : พรสวรรค์)

คำ “ตัดราน” “สายสวาท” “ทิ้งทอด” และ “เสนหา” มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ “ตัดราน” คือ ตัดและรานสายสวาท คือ ตัดและรานความรัก “ตัด” เสี่ยงกระชับ “ราน” คือ ตัดอย่างไม่ปราณีปราศรัย “สายสวาท” คือ สายแห่งความรัก เป็นคำ ไหวพจน์แทน “ความรัก” ที่มีเสียงเพราะและมีความหมายเด่นยิ่ง “ไม่ทิ้งทอด” บ่งบอกถึงความรู้สึก “เสนหา” คือ ความรัก หมายถึงลูก เป็นคำที่เสนาะทั้งเสียงและความหมาย “ไม่ทิ้งทอดเสนหาให้อาสัญ” คือ “ไม่ทิ้งทอดให้ลูกต้องอดยากลำบากหรือต้องตาย” ทุกคำมีเสียงเพราะและมีความหมายเด่นเป็นพิเศษทั้งสิ้น

อีกตอนหนึ่ง คือ ตอนขุนพลพิชัยศาสตร์สอนพลสิงห์ ก็ใช้คำที่มีความหมายเด่นเป็นพิเศษดังนี้

“สกุลเราเผ่าพงศ์วงศ์ทหาร  
 คุณนุเจ้านั่นชื่อพระพิชัย  
 คาบเล่มนี้มีมาแต่ต้นตระกูล  
 เป็นชาติชายไว้ชื่อให้ลือชา

เคยปราบมารตลอดยุคทุกสมัย  
 ทหารไทยกรุงศรีอยุธยา  
 อย่าให้สูญจงรักให้หนักหนา  
 ฝากฝังไว้บ้างคังข้างทรง”  
 (ฉันทน์ อรมุต : พรสวรรค์)

คำที่มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ คือ “ฝากฝัง” ซึ่งหมายถึง “ฝากฝังชื่อเสียงเกียรติยศไว้ให้เป็นที่ปรากฏ” “ฝากฝัง” เด่นทั้งเสียงและความหมายบ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่สง่างาม

เรื่อง ยอดกตัญญู ของฉันทน์ อรมุต บางตอน เช่น ตอนพระราชมารดา ผกาพรรณรำพันด้วยความเสียพระทัยที่ทราบข่าวว่า พระธิดาผกาแก้วทรงมีครรภ์ ใช้คำที่มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ ดังนี้



“พระมารดาอาตุรพูนเทวษ	เมื่อเกิดเหตุความอายก็ขายหน้า
พวกดอกหญ้าดอกดินจะนิินทา	เมื่อดอกฟ้าตกต้องละอองดิน
ทำข้อนมือได้ฝ่าหาความชั่ว	ประพุดติตัวให้เป็นที่น่าตดิน
เอาอะไรเข้ามากลบลบราดิน	แม้ทุกข์คืนหนักหน่วงในดวงแคะ
เจ้าเสียตัวชั่วแล้วเหมือนแก้วร้าว	อะไรเล่าจะมาปิดให้ มิดแผล
ไ้พวกปากสอพพลจะคอยแยะ	ถึงพ่อแม่ก็จะหน้าเหมือนทากรวม
ไปอยู่ป่าหาขู้ไว้รมขิด	แม้ยังคิดขึงเจ็บคังเหน็บหนาม
ทำชั่วซ้ำปรากฏให้หมดงาม	นางตั้งใจไปถามเอาความจริง”

(ฉันทน์ อรมต : ยอดคตัญญู)

คำ “อาตุร” “พูนเทวษ” บ่งบอกถึงความรู้สึกเคียดร่อนทนทุกข์เวทนาทั้งกายและใจที่ทับทวิขึ้นได้คิและไพเราะขึง “ดอกหญ้า” “ดอกดิน” “ดอกฟ้า” เป็นคำอุปมาเปรียบเทียบสิ่งที่ต่ำด้อยไร้ค่ากับสิ่งที่สูงส่งสูงค่าได้อย่างกว้างขวางลึกขึง “ละอองดิน” ให้ความรู้สึกที่ลึกขึง ดอกฟ้าที่เปื้อนแม้เพียงละอองดิน ก็มีราศีแล้ว “กลบลบราดิน” มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ “กลบ” คิอ ปกปิด “ลบ” คิอ ทำให้หมดไป ทำให้หายไป “ราดิน” คิอ ความมีราศี หมองมัว ความชั่วร้ายเลวทราม “เอาอะไรมากลบลบราดิน” คิอไม่สามารถเอาอะไรมาปกปิดหรือลบความมีราศีหมองมัวความชั่วร้ายเลวทราม ให้หมดไปได้ แม่ (พระราชมารดาทวารวรม) ขึงรำพันว่า “แม่ทุกข์คืนหนักหน่วงในดวงแคะ” “ทุกข์คืน” บ่งบอกว่าทุกข์หนัก “หนักหน่วง” คิอ หนักมาก “เจ้าเสียตัวชั่วแล้วเหมือนแก้วร้าว” “แก้วร้าว” เป็นการอุปมาที่เด่นขึง แก้วเป็นสิ่งที่คิมิค่าขึงแต่แข็งเปราะ เมื่อร้าวก็เห็นรอยตำหนิและขากที่จะประสาน หรือทำให้คิเหมือนเดิมได้ “อะไรเล่าจะมาปิดให้มิดแผล” “มิดแผล” บ่งบอกถึงความหมายและความรู้สึกที่คิขึง เพราะแผลจะเป็นรอยตำหนิที่ขากที่จะปิดขึงเจ็บขึงอวย “ไ้พวกปากสอพพลจะคอยแยะ” “ปากสอพพล” คิอ ปากไม่สุข ปากไม่สำรวม เค้นค้านความหมาย “ถึงพ่อแม่ก็จะหน้าเหมือนทากรวม” “หน้าเหมือนทากรวม” เป็นคำอุปมาที่เด่นขึงอย่างขึง หน้าเหมือนทากรวม คิอ หน้าหมองคล้าด้วยความระทมทุกข์ “แม้ยังคิดขึงเจ็บคังเหน็บหนาม” “เจ็บคังเหน็บหนาม” เป็นคำอุปมาที่เด่นขึงขึงค้านเสียงและความหมาย หนามเหน็บแม้ไม่มีใครเห็นแต่จะเจ็บปวดอยู่ตลอดเวลา

เรื่อง หยกถึงห้ปลาคิต ของฉวิ กิพย์วารี หลายตอนใช้คำที่มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ เช่นกันเช่น

ตอนศักดิ์สินไชยพบพระราชาจรรย์ ทั้ง 2 พระองค์เกิดปฏิพัทธ์กัน ผู้แต่งพรรณนา  
ความตอนนี้ โดยใช้คำที่มีความเด่นเป็นพิเศษดังนี้

“ตาต่อตามาจ่อเข้าต่อจืด	คณิงนิจหวนเหเส่นหา
เชื่อมสนิทพิสวาทไม่คลาดคลา	ตามประสาหนุ่มสาวได้เข้าใจ
มนตรีเสน่ห์เสน่ห์เรืองมีเชิงเช่น	ให้ไก่อเห็นดินงูว่าอยู่ไหน
งูก็จ้องมองเขม้นเห็นนมไก่อ	เป็นเยื่อใยอย่างไรประหลาดคอยหยาดจาง
ถึงอายเหนียมเจียมสงบกลบด้วยเมฆ	ถูกมนตรีเสกความขลาดให้อาจหาญ
เข้าบอกความตามตรงกับนงคราญ	ที่ต้องการได้อยู่เป็นคู่กัน
เหมือนแสงทองส่องชีพประทีปแก้ว	สุขใจแจ้วจับใจอยู่ในฝัน
เป็นน้ำทิพย์ชুবห้วงดวงชีวัน	เจ้าดวงจันทร์กลางห้วงแห่งดวงใจ
น้องไม่ขัดข้อประสงค์แต่จงโปรด	ไปออกโอรุ์สู่ขอต่อผู้ใหญ่
สองพระองค์ทรงเห็นเป็นอย่างไร	ส่วนในใจน้องไม่ผลัดรับรักกัน”

(ฉิว ทิพย์วารี : หยกสิงห์ปกาศิต)

“ตาต่อตามาจ่อเข้าต่อจืด” “จ่อ” คือ ประสบ พบ แต่จ่อจะเน้นและให้ความรู้สึกเด่น  
กว่าประสบ พบ เมื่อตาต่อตามาจ่อกัน จึงเกิดความรัก “คณิงนิจหวนเหเส่นหา” “เส่นหา” มี  
ความหมายเด่นเป็นพิเศษ “เชื่อมสนิทพิสวาทไม่คลาดคลา” แต่ละคำมีความหมายเด่นอย่างยิ่ง  
“เชื่อม” คือ ผูกพัน เชื่อมสนิท คือ ผูกพันสนิท “พิสวาท” คือ ความรัก “เชื่อมสนิทพิสวาทไม่  
คลาดคลา” คือ ผูกพันความรักทั้ง 2 ฝ่ายชายหญิงแนบสนิท “ตามประสาหนุ่มสาวได้เข้าใจ”  
“หนุ่มสาว” เป็นคำธรรมดาแต่ให้ความหมายได้กว้าง “มนตรีเสน่ห์เสน่ห์เรืองมีเชิงเช่น” “มนตรี  
เสน่ห์” ไพเราะและให้ความหมายดียิ่ง “เสน่ห์เรืองมีเชิงเช่น” บ่งบอกว่า ความรักมีเสน่ห์มีชั้นเชิง  
มีเสน่ห์เหลือม “ให้ไก่อเห็นดินงูว่าอยู่ไหน” “ดินงู” เป็นคำสามัญธรรมดา แต่ให้ความหมายเชิง  
อุปมา “งูก็จ้องมองเขม้นเห็นนมไก่อ” “จ้องมองเขม้น” ช่วยเน้นบ่งบอกกิริยาอาการ “เป็นเยื่อ  
ใยอย่างไรประหลาดคอยหยาดจาง” “เป็นเยื่อใย” และ “หยาดจาง” เด่นทั้งเสียงและความหมาย  
“ถึงอายเหนียมเจียมสงบกลบด้วยเมฆ” บ่งบอกถึงกิริยาอาการและการอุปมา “เจียมสงบ”  
เป็นคำประสมที่มีความหมายเด่นชัด “กลบด้วยเมฆ” คือ กลบเกลื่อนด้วยมารยา “ถูกมนตรี  
เสกความขลาดให้อาจหาญ” “ขลาด” กับ “อาจหาญ” มีลักษณะตรงข้ามกัน แต่กลับช่วย  
ส่งเสริมกันช่วยรสคำและรสความดีขึ้น “เข้าบอกความตามตรงกับนงคราญ” ให้ความหมาย  
กระชับ “นงคราญ” แปลว่า นางงาม หญิงสาวเป็นคำไวพจน์แทนผู้หญิงที่มีความหมายดี “ที่  
ต้องการได้อยู่เป็นคู่กัน” ใช้คำง่าย ๆ และเข้าใจง่ายซึ่งเป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งของวรรณกรรม

หนึ่งตระกูล “เหมือนแสงทองส่องชีพประทีปแก้ว” แต่ละคำให้ความหมายเด่นอย่างยิ่ง “แสงทอง” คือ แสงแห่งความหวังความสุข ยกขึ้น “ส่องชีพ” คือ ส่องชีวิต “ประทีปแก้ว” ไพเราะงดงามด้วยเสียงและความหมาย “ประทีปแก้ว” คือ แสงสว่าง แสงส่องทางแสงแห่งความสุขความสมหวัง “สุขใจแจ้วจับใจอยู่ในฝัน” ทุกคำไพเราะงดงามด้วยเสียงและความหมายเช่นเดียวกัน “สุขใจแจ้ว” คือ สุขใจจริง สุขใจอย่างยิ่ง “แจ้ว” ปกติใช้กับเสียง แต่เมื่อรู้จักใช้ นำมาใช้กับความสุข ใช้เป็นและเหมาะสมก็ให้ความหมายดียิ่ง “จับใจ” บ่งบอกถึงความรู้สึกซึ่ง “จับใจอยู่ในฝัน” คือ จับใจอยู่ในความคิดคำนึงอยู่ตลอด “เป็นน้ำทิพย์ชุบหวังดวงชีวิต” ทุกคำล้วนแต่มีความหมายเด่นยิ่ง “น้ำทิพย์” คือ น้ำที่สูงส่ง น้ำแห่งเทพ น้ำแห่งความไม่ตาย ความหมายจึงสูงเด่นยิ่ง “เป็นน้ำทิพย์ชุบหวังดวงชีวิต” คือ เป็นน้ำทิพย์ชุบชีวิต น้ำทิพย์ที่ให้ความสดชื่นแก่ชีวิต ซึ่งนอกจากจะมีความหมายเด่นแล้วยังเป็นการอุปมาชั้นเยี่ยมด้วย “เจ้าดวงจันทร์กลางห้วงแห่งดวงใจ” “ดวงจันทร์” คือ สิ่งที่สูงสุดเอี่ยม สิ่งที่มีค่าสูงสุด สิ่งที่ให้แสงสว่าง สิ่งที่ทำให้ความสุข “เจ้าดวงจันทร์กลางห้วงแห่งดวงใจ” จึงหมายถึง หญิงสาวที่มีค่าเป็นที่มาเป็นบ่อเกิดของความรัก ความสมหวัง ความสุขสดชื่นของชีวิต “น้องไม่ขัดข้อ ประสงค์แต่จงโปรด” เนื้อความเชื่อมกับบทตอนต้นได้สนิท คำที่ใช้ทุกคำมีความเหมาะสมกับอุปนิสัยของตัวละคร “จงโปรด” แสดงความอ่อนน้อมอยู่ในที่ “ไปออกโคมธุ์สู่ขอต่อผู้ใหญ่” ได้รับความกระชับ “ออกโคมธุ์” เป็นคำที่เหมาะสมและมีความหมายเด่น “สองพระองค์ ทรงเห็นเป็นอย่างไร” รสความบ่งบอกถึงความเคารพเชื่อฟังวางใจผู้ใหญ่ “ส่วนในใจน้องไม่ผลักรับรักกัน” ใช้คำเรียบเรียบ แต่ได้ความหมายครบถ้วน “ไม่ผลัก” คือ ไม่ปฏิเสธ “รับรัก” คือ ขอมรับรัก แต่ไม่แสดงท่าทีจนออกนอกหน้า

โดยสรุปจากกล่าวได้ว่า การใช้คำที่ปรากฏในวรรณกรรมหนึ่งตระกูลมีทั้งการใช้คำสัมผัส คำซ้ำคำซ้อน คำพวน คำเลียนเสียงธรรมชาติ และ คำที่มีความหมายเด่นเป็นพิเศษ การใช้คำดังกล่าวมีลักษณะที่เหมาะสม ซึ่งสามารถบ่งบอกถึงภูมิปัญญาด้านการใช้คำการใช้ภาษาของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี